

Бібліографічний опис:

«Це – моя Країна, я буду з нею!» (автоетнографічні розповіді 2022 року юних українців з Харківщини) / підготували до опублікування В. Сушко, О. Таран. *Народна творчість та етнологія*, 1 (405), 50–69.

«This is My Country, I will be with It!» (Autoethnographic Stories of 2022 by Young Ukrainians from the Kharkiv Region) / prepared for publication by V. Sushko, O. Taran. *Folk Art and Ethnology*, 1 (405), 50–69.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2025. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

«ЦЕ – МОЯ КРАЇНА, Я БУДУ З НЕЮ!» (автоетнографічні розповіді 2022 року юних українців з Харківщини)

Анотація / Abstract

Від 24 лютого 2025 року почався відлік чергового року протистояння двох культур, двох світоглядних концепцій – світу тоталітаризму та демократичних цінностей, московського іґа та української вольниці. Повномасштабне вторгнення РФ до України та воєнні дії принесли громадянам України досвід виживання, самоорганізації та самозабезпечення, підтримки рідного Війська, пасивного та активного спротиву окупантам в умовах прифронтового міста, зони бойових дій чи окупованих територій. Опубліковані нижче тексти – автоетнографічні розповіді учасників Харківського обласного туру конкурсу есе на тему «Війна за СБІЙ шлях», який проводився у 2022 році Українським державним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді після деокупації Харківщини і є меморатом про досвід переживання війни, сприйняття війни цими юнаками та юнками, війни очима дітей. Обласний тур конкурсу проводив Комунальний заклад «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради (директор – кандидатка педагогічних наук, доцентка, заслужена працівниця освіти Валентина Редіна), який не припиняв своєї роботи навіть у 2022 році: проводив дитячі історичні, географічні та мистецькі конкурси, конференції, експедиції та патріотичні акції, які широко висвітлювалися співробітниками ХОСЮТу на офіційних сторінках сайту цього закладу.

Як уже неодноразово зазначалося, російсько-українська війна є найбільш задокументованою в історії, а дитячі свідчення – її вагома складова. Включені в публікацію автоетнографічні розповіді структуровані за рубрикаторм, прийнятим у 12-му томі «Етнографічного образу сучасної України» – «Культура повсякдення часів російсько-української війни». Основний масив меморатів стосується усної історичної свідченості, ідентифікаційних практик в умовах війни, маркерів ідентичності, залучення до волонтерської діяльності юних громадян України – мешканців Харкова та Харківської області. Дитячі есе передала до наукового архіву ІМФЕ ім. М. Т. Рильського в січні 2023 року завідувачка краєзнавчого відділу КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради кандидатка географічних наук Ірина Скриль.

Ключові слова: російсько-українська війна, етнографія дитинства, окупація, культура повсякдення, автоетнографічні розповіді.

The countdown of the next year of confrontation between two cultures, two worldview concepts have started from February 24, 2025. These are the world of totalitarianism and democratic values, the Moscow yoke and the Ukrainian freedom. The full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine and military operations have brought Ukrainian citizens the experience of survival, self-organization and self-sufficiency, support for their native Army, passive and active

resistance to the occupiers in the conditions of a front-line city, a combat zone or occupied territories. The texts printed below are autoethnographic stories of participants in the Kharkiv regional round of the essay competition on the topic “War for the OWN Way”, held in 2022 by Ukrainian State Center of Tourism and Local History of the Schoolchildren after the de-occupation of the Kharkiv Region. They are the memoir of the experience of the war suffering, the perception of the war by these young men and women, the war through the eyes of children. The regional round of the competition has been held by the municipal institution «Kharkiv Regional Station of Young Tourists» of the Kharkiv Regional Council (director is a Ph.D. in Pedagogics, an associate professor, Honored Worker of Education Valentyna Redina). The centre hasn't stopped its work even in 2022: it held children's historical, geographical and art competitions, conferences, expeditions and patriotic actions, covered widely by the employees of «Kharkiv Regional Station of Young Tourists» on the official pages of the website of the institution.

As it has been noted repeatedly, the Russian-Ukrainian war is the most documented in history, and children's testimonies are its significant component. The autoethnographic stories included in the published work are structured according to the rubric adopted in the 12th volume of the “Ethnographic Image of Modern Ukraine” – “Culture of Everyday Life during the Russian-Ukrainian War”. The main body of memoirs concerns oral history testimonies, identification practices in wartime conditions, identity markers, and involvement of young citizens of Ukraine – residents of Kharkiv and the Kharkiv region – in volunteer activities. Children's essays have been transferred to the scientific archive of M. T. Rylsky IASFE in January, 2023 by the head of the Local History Department of the Communal Facility “Kharkiv Regional Station of Young Tourists” of the Kharkiv Regional Council, a Ph.D. in Geography Iryna Skryl.

Keywords: Russian-Ukrainian war, ethnography of childhood, occupation, culture of everyday life, autoethnographic stories.

М. ХАРКІВ

Ніка Трубнікова, автоетнографічна розповідь.

Записано 2022 р. у м. Харкові

РЕАЛІЇ ВІЙНИ Навесні дві тисячі двадцять другого року росія «звільнила» моїх дідуся і бабусю від життя. Обоє. Разом. Смерть увірвалася до їхньої оселі ворожою ракетою, не залишивши жодного шансу на порятунок. Це якийсь страшний сон чи фільм жахів? Хіба ми могли уявити, що побачимо війну на власні очі? Чому це має відбуватися з нами? У моєї однокласниці більше немає будинку, її сім'я виїхала до Німеччини, хлопець, з яким ми займалися в одному танцювальному клубі, загинув просто на тролейбусній зупинці, а його сестра потрапила в лікарню... Війна прийшла в кожную родину. Хто й чому забирає в нас життя, домівки, дитинство, рідних? Хіба хтось має право це робити і заради чого все відбувається? На нас напала країна, яку ми вважали другом, з якою як із сусідом жили поряд і спілкувалися «через паркан». Путінський рашизм вирішив удертися в чужий будинок і заявити, що тепер цей дім його, що тут буде «руській мір». Мені здається, що диктатор путін узагалі психічнохвора істота, одержима манією величі, сповнена прагнення правити світом, бо лише із цим діагнозом можна погрожувати людству ядерною зброєю. Ми знаємо, що будь-яка країна – це влада, армія і народ. Так, путін і його генерали розв'язали цю криваву війну, віддавали накази нищити людей і руйнувати інфраструктуру, але не путін запускав ракети на наші будинки й школи, не путін скидав з літаків бомби на наші міста, не путін гвалтував і катував мирне населення. Це робили звичайні солдати. Ви можете заперечувати, що вони мають виконувати накази командира. Але перш за все солдат має бути людиною, яка б'ється на полі бою, а не потворою, яка наводить дуло автомата на дитину, беззахисну жінку або немічного старого. За час війни навіть незнайомий із творчістю Д. Толкіна, дивлячись на орду російських загарбників, зрозумів, що орки – то дуже зневажливе й огидливе прізвисько. А що ж народ росії? Чи він розуміє, що сталося, чи йому за

нас болить, чи він співчуває, чи він повстане, чи він засудить і зупинить свою владу? У час, коли ми живемо, неможливо не чути, не бачити того, що відбувається. Усе фіксується на мільйони камер і телефонів, розміщується в Інтернеті і в соціальних мережах. Але росіянам більше подобається слухати версію путіна про спецоперацію в Україні й робити вигляд, що вони комусь допомагають, когось від чогось визволяють, ніж знати правду про Бучу, Ірпінь, Маріуполь. Я згадую дуже правильні слова польського письменника Ясенського – епіграф до його роману «Змова байдужих»: «Бійся байдужих – вони не вбивають і не зраджують, але тільки з їхньої мовчазної згоди існує на землі зрада і вбивство». На мій погляд, уся росія з божевільним правителем на чолі в цій війні обрала шлях у прірву тотальної міжнародної ізоляції та загальної ненависті. Вона заслуговує на це за геноцид українців, чия кров була безневинно пролита в ім'я незалежності, за зруйновані міста й понівечені людські долі. Перед багатьма країнами світу війна поставила запитання: на чиєму ти бої? Питання вибору між добром і злом, світлом і темрявою, правдою і брехнею, демократією і диктатурою... Більшість обрала шлях підтримки й допомоги Україні: Польща, Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Литва, Латвія, Естонія, Іспанія, Канада... Країни, як люди. Одні рішуче засуджують варварську авантюру путіна, вводять і підтримують економічні санкції, відмовляються від російської нафти й газу, постачають озброєння й товари першої необхідності, надають притулок біженцям, а інші засуджують, але санкції не підтримують, бо це протирічить їхнім інтересам, або взагалі тихенько відмовчуються, щоб випадково не розгнівати «царя». Це, як писав Тарас Шевченко в поемі «Сон»: «У всякого своя доля і свій шлях широкий», так і кожна країна в цій війні обрала свій шлях, залежно від цінностей, історії, культури, наближаючи або віддаляючи нашу перемогу. Опинившись у вирію війни, кожен з нас, мабуть, замислився: хто я і що маю робити? Особливо ми, мешканці Східної України, де через територіальну близькість до росії більшість розмовляють мовою окупанта. Мій дядько якось у розмові сказав: «Я до війни навіть не знав, що я такий... українець». Адже, дійсно, як з'ясувалося, ми – УКРАЇНЦІ! І ми любимо нашу прекрасну, нескорену, сильну й вільну країну, ми готові до кінця захищати її суверенітет і незалежність, міста й села, мову й етнос. Мене сповнює гордість за нашу мужню армію, за людей, які маючи мирні професії, встали до лав Тероборони, за волонтерів, що ризикуючи життям, везуть потребуючим гуманітарну допомогу й ліки, за комунальників, лікарів, за всіх тих, хто мав змогу поїхати від війни, але залишився зі словами «це моя країна, я буду з нею».

*Софія Донцова, автоетнографічна розповідь.
Записано 2022 р. у м. Харкові*

ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ ПРАКТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ *Маркери ідентичності.*
Якою я була в недавньому минулому? Тією маленькою дівчинкою, яка не усвідомлювала важливості рідної мови та піклувалася лише про зовнішність, замість історії досліджувала ціни на косметичні засоби, а замість книжок гортала стрічки соціальних мереж... Мені навіть зараз стає соромно за неї, бо між нами з'явилася широченна прірва, яку вже не здолати ніколи, межа, за яку ніколи не дозволю собі перейти, бо шлях до свідомого громадянина непростий і кривавий, жорстокий і радикальний. Що ж сталося з нею, тією легковажною, безтурботною дівчиною? Що такого зробила вона, аби стати мною? Якою силою нова сутність зривала кайдани? Прокинувшись від глибокого, неспокійного сну, кілька хвилин витратила, щоб зрозуміти, де вона. Місце було незнайомим, а відчуття дуже дивним. Тіло боліло так, наче його спочатку вбили, вкрали життя, свідомість, а потім стиха вночі, щоб

ніхто не бачив, повернули. Те, що було до цього, згадувалося дуже тяжко, було відчуття, неначе виривала із землі коріння різних дерев та кущів, які майже не піддавались жодним зусиллям. Але не це так хвилювало ту колишню дівчину, на відміну від людей поряд. Дехто з них уже ніколи не зможе визволити себе з пастки цього насильницького сну: їх убили, на давши можливості прокинутись, визволити власну свідомість із лап хижої птиці орди. Чому саме вона має змогу до чогось дійти, знайти відповіді на свої питання? Мабуть, їй таки судилося позбавитися цього нічного марення, жахіття, що повільно вбивало, отримати шанс отямитися від прокляття, яке міцно тримало долю України у власних лапах. Згодом утома йде сама собою, теплі звичні жарти ллються, мов промені сонця по морській поверхні. Але серце її продовжує так само боліти, наче метеорит, що впав на землю та досі палає, згадуючи все, що було з ним до цього. Спочатку вона говорить зі всіма тихо та спокійно, намагаючись мислити раціонально, навіть спочатку не впізнала її, на перший погляд, така лагідна, стримана. «Мабуть, у неї все в порядку, коли змогла жити далі», – промайнуло в моїй думці. А ще недавно вона кричала так голосно, що струни музичних інструментів здригалися, а люди навколо жахалися, не розуміючи, що відбувається. Голосіння було моторошним і невпинним, неможливо було розібрати, що саме вона вимовляла, усі бачили лише стомлене обличчя, яке так і не полишало відчуття невимовного страху. Зазираючи в її в очі, побачила те, що коїлося всередині: страх, біль та ненависть – уся та отрута, що закарбувалася в глибині душі. Там ішла справжня війна. Без жалю вона щодня нищила колишню себе, як справжнього ворога на полі бою. Боролася за вільну, свідому себе, вирізала, наче з кришталю, нові форми власної буденності. Звільняла кожную клітину від усього хижого й ворожого, можна сказати, деокупувала свій мозок. Її боротьба була завзятою та невпинною, праця – тяжкою і натхненною. Саме так народжувалася нова громадянка України в повному значенні цього слова, ставала тою, що розуміла силу своєї рідної мови, намагалась усвідомлювати власне значення в розвитку країни, а найголовніше – з'являлося розуміння, що її голос може бути вирішальним, а мовчання – не вихід, бо уникнення проблеми не допомагає її вирішенню. Це було те, за що співвітчизники платили найвищу ціну – власне життя. Прийшло прозріння, ясне, з тяжким, згірклим присмаком: за що гинули й гинуть ті, хто стоїть на захисті нашої країни і щохвилини своїми тілами встигає кожен метр рідної землі. Зараз увесь світ спостерігає нашу наполегливу й безкомпромісну боротьбу зі злом, нашу славетну історію, політу кров'ю й потом, і усвідомлює, що таке свобода та яка її справжня ціна. Краса родючої землі, велич духу українців, співучість нашої мови, повітря, насичене пахощами квітів, і безмежне мирне небо над головою. Що зрівняється з цим у моєму серці? Але спершу мені треба було самій зрозуміти, хто я така і що є справжня любов до Батьківщини. Тепер твердо усвідомлюю: це МОЯ рідна мова, МОЄ героїчне минуле й теперішнє, МІЙ рідний край – Україна. Ось чому я відчуваю відповідальність за майбутнє. Не страшно визнати свої помилки, зрозуміти, де був безнадійно сліпим. Страшно на все життя залишитися людиною, яка не знає своєї історії, своєї мови та свого коріння, бо без минулого немає майбутнього. У цьому я переконана.

Ангеліна Михайличенко, автоетнографічна розповідь.

Записано 2022 р. у м. Харкові

РЕАЛІЇ ВІЙНИ У лютому моє життя перетворилося на справжнє виживання. До цього воно було сповнене щирими усмішками, мріями та надіями. Після початку війни всі плани й сподівання, неначе кришталевий келих, кинутий об стіну, розлетілися на дрібненькі

друзки. Різнокольорові барви, що наповнювали моє життя, стали лише відтінками сірого. Спустившись разом з усіма до підвалу, я опинилася в темному, брудному приміщенні. Люди влаштовували ліжка з усілякого мотлоху. Далі ставало тільки гірше: температура на вулиці знижувалася, а через пошкодження вимкнули опалення. Лише дивом ніхто не захворів у таких умовах. Найбільше мене вразило те, що зовсім незнайомі люди стали неначе сім'єю. Утворився справжній єдиний організм, і кожна людина в ньому – окремий орган, що працює на благо всього організму. Хтось обмінював речі на їжу, хтось під обстрілами набирав у джерелі воду. Начебто все добре: є їжа, вода і тепло. Але ні, почався справжній жах. Життя без води, газу та електроенергії, під ворожими обстрілами, що не припинялися ні на годину, перетворилися на каторгу. Немає зв'язку та Інтернету, рідні й близькі у розпачі, у головах найжахливіші думки. Через такі нелюдські умови мій внутрішній стрижень був зламаний. Щоденні думки про минуле життя. Коло за колом прокручуються перед очима всі радісні моменти. Кожен день живеш, ніби останній. На жаль, цей вислів мав значення не дуже емоційного й наповненого життя. Кожен день дійсно міг стати останнім. Інстинкт самозбереження почав притуплятися. Уже не було страху, образ та злості. Уже немає надій на швидкий кінець. На душі пусто. Лише бажання, щоб усе це закінчилося. І стало байдуже, яким чином. Дехто навмисне виходив на вулицю і йшов ближче до бойових дій, неначе грався з долею. Мені допомагали впоратися з депресивним станом книжки. Сидячи в кріслі, з підвальними кішками на колінах, я читала. Поринала в цей чудовий літературний світ. Читання відволікало, трохи розважало. Я мала таку втіху, але разом зі мною був хлопчик, що не знайшов собі відради. Семирічна дитина плакала щодня. Він ні на крок не відпускав своєї мами. При кожному погляді на нього серце обливалося кров'ю. Його сумні, червоні від сліз очі я не забуду ніколи. На жаль, навіть робота з психологом не допоможе повернути життєрадісну дитину. Висновок повинен кожен зробити самостійно. Я можу ще раз сказати, що війна – це жахливо. Так нечесно і несправедливо. Помирають ні в чому не винні люди. А діти – заручники ситуації. Їм доведеться пронести згадки про цю подію, сповнену болем, через усе життя.

Ірина Щербакова, автоетнографічна розповідь.

Записано 2022 р. у м. Харкові

РЕАЛІЇ ВІЙНИ На світанку двадцять четвертого лютого дві тисячі двадцять другого року сталося те, чого ми ніколи не могли очікувати: ворог прийшов у наш дім, у мій рідний Харків, у мою любу Україну! Він підло, як справжні фашисти, о п'ятій ранку вдерся в Україну з метою відібрати наші землі, вбити наших людей, зруйнувати наше мирне та безтурботне життя. І в одну мить життя кожного українця змінилося, ніби перевернулося з ніг на голову. Люди стояли перед вибором: «Як жити далі?..», «Що робити?..», «Як вберегти дітей?..», «Де укриття чи підвал?..», «Куди тікати?»... Ніколи не забуду переляканий погляд батька, заплакані очі матусі, розпач старшої сестри. Наша родина з чотирьох чоловік збільшилася до дев'яти, бо Салтівку (цей багатостраждальний район Харкова, який, мабуть, уже знають не тільки в Україні, але й всіх країнах Європи), де жили мої родичі, з першого дня сильно обстрілювали та бомбили. Там не залишилося жодного вцілілого будинку. Вони переїхали до нас, щоб вижити, щоб мати дах над головою, – і ми радо їх зустріли. Було так страшно, коли над нашим будинком пролітали літаки, щоб скинути бомби. Будинок аж трясло, шибки дзвеніли так, що здавалося, що зараз від вибухової хвилі вони повилітають, а ми сиділи в коридорі або бігали до підвалу і... молилися! Але ця розгубленість була тільки в перші дні. Потім люди почали об'єднуватися, підтримувати один одного, займатися волонтерством,

допомагаючи всім, хто цього потребував. [...] Моя родина теж почала діяти. Однією з найбільших проблем у Харкові було відсутність питної води. Магазины зачинені, автомати, де люди купували воду, стояли порожні. І тоді тато почав активно шукати серед знайомих тих, хто міг би допомогти знайти та придбати установку для фільтрації води. Коли установка вже була у нас вдома, я допомагала набирати воду в пляшки, які перед цим збирали скрізь, а потім безкоштовно розвозили людям і роздавали біля будинків, заносили до сховищ тощо. Серце обливалося кров'ю, коли дивишся в ці заплакані, ніби порожні очі тих, кому вдавалося втекти з тимчасово окупованих територій. Чого ці люди натерпілися... Тому ми з мамою вирішили допомагати харчами, ліками, засобами гігієни. Спочатку купували за свої гроші, а вже потім зверталися до благодійних фондів та організацій. Мама з татом розвозять, а я вдома з сестрою та тіткою готуємо їжу для тих кому немає де і на чому готувати, відповідаємо на телефонні дзвінки, записуємо адреси... Було важко, але я у свої 16 років розуміла, що це необхідно для людей, для порятунку їхнього життя. Ми не «нацисти, фашисти», як нас називали і продовжують називати окупанти, ми – ЛЮДИ, патріоти країни, бо любимо її, підтримуємо один одного в жахливі моменти, ділимо із сусідом останній шмат хліба навпіл; ризикуючи життям, рятуємо дітей, жінок та пенсіонерів; під артобстрілами та кулями прориваємося на машині в села, які обстрілюють, та евакуюємо людей, бо це наші, українці, і ми своїх по-справжньому не кидаємо. Так, не ми цю війну почали, але це війна за наш шлях, на нашу УКРАЇНУ!

Родіон Оверко, автоетнографічна розповідь.

Записано 2022 р. у м. Харкові

РЕАЛІЇ ВІЙНИ Ця війна почалася не двадцять четвертого лютого дві тисячі двадцять другого року і не дві тисячі чотирнадцятого, а багато століть тому – війна менталітетів, війна націй, війна культур, війна призначень, протистояння добра і зла, світла і темряви. Хотіли знищити, а ми вистояли, давали сімдесят дві години, а МИ ДАЄМО відсіч ворогу вже понад пів року. Нас не залякають ні танками, ні ракетами, ні ядерною зброєю – все одно вистоїмо! За лічені місяці наша країна перетворилася на державу, назву якої скандують на всіх континентах. Наразі бренд «Україна» – номер один у світі. На площах багатьох європейських держав збираються тисячі людей з жовто-блакитними стягами на підтримку нашої країни. В одній з моїх найулюбленіших пісень міститься рядок з такими словами: «Everyday, every hour turn the pain into power», що перекладається «Щодня, щогодини перетворюй біль на силу». Українці саме цим шляхом і йдуть. Ніхто не чекав від нас такої самовіддачі, а ми творимо новітню історію саме зараз. Наразі спостерігаємо за цим переломним моментом у нашій історії, є його учасниками – творцями майбутнього. Кожен з нас може вплинути на подальший перебіг подій в історії української нації. Не слухайте тих, хто каже, що одна людина нічого не зможе. Зможе! І всі ми, об'єднавшись, здатні на неймовірні дива. Маємо розуміти, що в двадцять першому столітті війна – це не лише бойові дії, постріли з техніки, вибухи ракет, це ще й війна інформаційна, економічна, дипломатична, культурна. Хочу зосередити увагу саме на інформаційній війні, зброя якої впливає на звичайну людину. Ворог використовує різні способи пропаганди: один спрямований на внутрішню аудиторію, виправдовуючи дії керівництва країни-окупанта, другий – на Захід, що доводить економічну вигоду співпраці з росією, і останній, найголовніший, – направлений на створення в українському суспільстві негативних настроїв, що має на меті підірвати наш моральний дух. Ми не повинні потрапляти на той гачок пропаганди, що хоче розколоти українську націю. Вважаю, що необхідно доно-

сити до людей з рф правдиву інформацію різноманітними способами. Щодо себе можу сказати, що спілкуюся в анонімних чатах із росіянами (в основному – це молодь) і всілякими способами переконую їх у тому, що вони – жертви режиму протягом багатьох років і намагаюсь донести їм істину. Часто доводилося чути, що молоде покоління не зможе захистити нашу державу. Але саме ці хлопці й дівчата боронять нашу незалежність, суверенітет, виборюють світле майбутнє для України, ідучи історичним шляхом за Петром Сагайдачним, Богданом Хмельницьким, Михайлом Грушевським під гаслом Великого Кобзаря: «*Борітеся – переможте!*». Так, попереду складний період побудови нового суспільства, але впевнений, що тяжкі випробування трапляються на шляху лише тих, хто зможе їх подолати, тому маємо розуміти, що ми – сильна нація. Ми – на СВОЇЙ землі: від Ужгорода до Луганська, від Чернігова до Сімферополя.

Злата Дедіщева, автоетнографічна розповідь.
Записано 2022 р. у м. Харкові

РЕАЛІЇ ВІЙНИ Той самий ранок розпочався з найстрашніших слів, які тільки могла почути людина: «Почалася війна!» У голові в той момент була порожнеча. Ця фраза навіть звучить парадоксально. Усе життя промайнуло перед очима. У цей час ти просто думаєш: «Чому саме з нами?» Усе це нагадує сюрреалістичну картину. Але в тебе вже немає шансу повернутися в минуле, незважаючи на те, що про це так мрієш. Дні та ночі в маленькому підвалі. У ті мирні часи ти не ходив туди. Навіщо? Там так сиро, незатишно та тісно. Тепер це для тебе другий дім у прямому сенсі слова. І тобі вже так спокійно й комфортно спати на маленькому кріслі під ковдрою. А якщо подумати про людей, які жили в метро... Тільки вчора вони сіли на останній потяг додому, а вже сьогодні змушені спати на платформі, тому що їхній будинок зруйнували. Найстрашніше те, що для декого та сама електричка, справді, стала останньою, незворотною точкою, яка веде в невідомість. У такі моменти начхати, скільки коштує твій одяг, як давно тобі дарували новий телефон, не хочеться хизуватися перед підлітками, наскільки ти крутий. Сенсом усього стає твоє ЖИТТЯ! Мою позицію можна описати кількома словами: війна – це жах. Вона як жахіття, що не закінчується. Мій шлях є тернистим, але існують люди, історії яких трагічніші за мою. За пів року твої думки повертаються на сто вісімдесят градусів. Режим самозбереження вмикається в одну секунду і на повну потужність. Твої дії для свого захисту людині, котра з таким не стикалась, можуть здатися дивними. Навіщо стрибати в підвал, пропускаючи сходинок? А саме для того, щоб ВИЖИТИ! У минулому уявити було складно, що ти вимушений жити десь далеко. Рюкзак із дрібницями та мінімальною кількістю одягу – все, що в тебе є. Було й так: сидиш увечері – і як зануришся в спогади. На самому початку все це здавалося сном. Хотілося розплющити очі й опинитися в минулому, жити, як раніше. Якщо зараз подумати, то мало хто з нас цінував усе, що мав. Ми скаржилися на незначні проблеми та не помічали того, наскільки були щасливими. Війна також є мірилом того, яка ти людина. Усі твої друзі проходять тест на вірність, щирість, взаємодопомогу, це як природний відбір у біології. У перший тиждень кожний діалог розпочинався з питання «як ти?». Зараз ми розуміємо, що ці два слова – то і є турбота. Але не кожна людина змогла скласти цей іспит. Чимало з нас втратили друзів, яких вважали дуже близькими та рідними. Війна дала нам змогу зрозуміти цінності життя. Коли ти підліток, ці сім місяців дорівнюють двом рокам. Згадуючи свої думки на початку року, аналізуєш, наскільки вони відрізняються від сьогоднішніх. Словосполучення «плани на майбутнє» вже не існує. Складно про щось мріяти, коли не

знаєш, де опинишся завтра. Усе, що сталося з нами, можна назвати гірким досвідом. І мені здається, що й через багато років це «пекло» не забудеться. Але ми незламні, тому всі перешкоди подолаємо. Віримо в нашу Перемогу!

Берестинський район с. Добренька

Олександр Смірнов, автоетнографічна розповідь.

Записано 2022 р. у с. Добренька

Берестинського р-ну Харківської обл.

РЕАЛІЇ ВІЙНИ Війна – це завжди кров і руйнування. Росія передала Україні «свій дружній братський привіт» уперше ще у дві тисячі чотирнадцятому році, коли загарбала такі території, як півострів Крим, частини Луганської та Донецької областей. Тоді Україна залишилася сам-на-сам із цим боєм. Україна, у якій не було ні підготовленої армії, ні готовності захищатися, ні світової підтримки. Події двадцять четвертого лютого розділили життя мільйонів українців на «до» та «після». Ця клята війна внесла корективи в життя кожного з нас. Мільйони наших співвітчизників змушені були залишити власні домівки, рятуючись від війни. Хто виїхав в інші куточки рідної України, хто знайшов спасіння за кордоном, хто, як і моя родина, залишилися вдома. Вечір середи, двадцять третього лютого дві тисячі двадцять другого року. Ми зібралися з друзями, будували плани на вихідні, жартували, сміялися, обговорювали свою участь у міні проєкті «Моя майбутня професія». Веселі й щасливі розійшлися, домовившись зібратися наступного дня після уроків. Я підготував домашні завдання, склав шкільний рюкзак на завтра. Ранок. Саме ранок двадцять четвертого лютого перевернув моє життя, життя моїх рідних і друзів, усього українського народу. Я прокинувся від маминих слів «Саня, прокидайся, почалася війна. До школи не йти.» І вперше в житті мені стало страшно по-справжньому. Навіть не радувала перспектива не йти до школи. Телефон не замовкав, весь час хтось дзвонив: родичі, друзі, вчителька. Як і далекого тисяча дев'ятсот сорок першого року, коли фашистська Німеччина напала на радянський союз, так і вночі двадцять четвертого лютого путінська росія розпочала своє повномасштабне вторгнення в нашу державу, скидаючи бомби та ракети на мирні міста моєї Батьківщини. Як робот, сів дивитися новини по телевізору. Страх, тривога, нерозуміння ситуації – і це неповний перелік емоцій, які накрили мене з головою, як сніжний ком. З думками про те, що цього ніяк не може бути у двадцять першому столітті, я з тривогою в душі пішов заварювати каву, переглядаючи зі страхом новини у смартфоні. Перші сирени, які я почув, ніби вибивали моє серце з грудей. Перший тиждень проходив за переглядом новин та переживань за наших хлопців із ЗСУ. Вони так мужньо боролися тоді і по сьогоднішній день дають відсіч, що в мене немає ні краплі сумніву в тому, що Україна переможе в цій важкій війні. Після початку повномасштабного вторгнення я пишаюся кожним українцем та україркою. Кожна людина зробила свій вклад у перемогу, не шкодуючи грошей, донатить на потреби нашим Героям, які захищають кожну українську домівку. Пишаюся людьми, які голими руками зупиняють важку ворожу техніку, та тими, хто вилучає танки у недолудей. Саме під час війни Україна стала Великою Героїчною Країною, прикладом супротиву для інших країн. Матеріальна, військова та моральна підтримка інших держав надихає український народ не покладати рук та йти тільки до перемоги. Одного разу

я почув такі слова митрополита Епіфанія з приводу агресії рф, і погоджуюся з ними. Уривок із промови: «Всі хто візьме меч, ті від меча і загинуть» (Мф: 26:52). Ці слова Господа нашого Ісуса Христа варто почути агресорам і тиранам, тим, хто творить зло, хто свідомо йде на насильство, аби привласнити чуже, загарбати, скривдити». Цей «меч», від якого вони загинуть, – у руках захисників, які його взяли з метою захисту, оборони. Чи можна довіряти росіянам? Звичайно, ні! Не можна вірити ніяким обіцянкам країни-агресорки. Чого вартує тільки «іловайський котел», домовленості про «зелені коридори», експорт зерна. Вони дурять свій народ, намагаються вводити в оману й інші країни, але їхній брехні, крім самих росіян, уже ніхто у світі не вірить. Я довго думав, як сталося, що росіяни вирішили напасти на нашу країну, коли вони допустили думку, що мають право втручатися в життя іншого народу, вчити нас жити по-своєму. Те, що багато українців говорять як українською, так і російською мовою? Те, що ми розуміємо їхню мову, а вони нашу ні? Те, що ми цінуємо свою історію, родину, мову, землю? Зараз наш народ бореться не тільки за свою територію, волю, свободу, самоідентичність, але й за майбутнє України. Я бачу, як багато моїх односельців воюють, часто ціною власного життя і здоров'я захищають свій народ, європейські цінності. Ми – українці, воюємо на своїй землі, за своє. Ми можемо за кілька діб зібрати мільйони гривень, щоб закрити збір на лікування або дрони. Як тепло зустрічають жителі деокупованих територій наших воїнів-визволителів! Це люди, які пережили окупацію, на собі відчули всі жахи «руського миру». Росіяни прийшли нас «визволяти», але від чого, від кого? Від наших домівок, шкіл, дитячих майданчиків або театрів, музеїв? Ми – вільна країна. Наш народ – нація роботящих людей – ні на кого не нападає. Ми лише захищаємо свою землю, відстоюємо свої інтереси, свої права, боремося за своє теперішнє і майбутнє. Ми ніколи не забудемо і не пробачимо росіянам того, що вони зробили з нами, з нашою Україною. За кожну дитячу сльозу, кожну зруйновану долю, кожну зруйновану будівлю, кожне зруйноване місто на них чекатиме розправа. Переможемо! Повернемо! Відбудуємо! Покараємо! Віримо в наші ЗСУ – в непереможних українських героїв!

Ізюмський район с. Андріївка

*Емма Геворкян, автоетнографічна розповідь.
Записано 2022 р. у с. Андріївка (Донецької селищної громади)
Ізюмського р-ну Харківської обл.*

РЕАЛІЇ ВІЙНИ Все почалося двадцять четвертого лютого. Я, як завжди, не поспішаючи, збиралась у школу. Та мої збори були перервані криком мами: «Почалася війна!». Доволі довго я не могла прийти до тями, в голові кружляли питання та заспокоювання: «Як це трапилося? Чому? Може, це просто фейкова інформація, а насправді все в порядку!?!». Повідомлення від вчительки повернуло мене до тями, це була точна, достовірна інформація. Почалася війна! Я не могла в це повірити: усвідомлювала той факт, що військові дії вже тривалий час проводяться на території України, але не думала, що це призведе до повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, набере таких масштабних розмірів. Кожен день у новинах ми бачили військові репортажі з місця подій, але і уявити не могли, що колись там, де ми з друзями та рідними відпочивали на атракціонах, їли морозиво, насолоджувались життям, будуть руїни. В цьому році я закінчую одинадцятий клас, останній рік у школі, останній

рік разом зі своїми однокласниками. Мріяла у цьому році побувати на новій прем'єрі фільму в кінотеатрі, хотіла ще хоча б раз з'їздити з однокласниками на екскурсію до музею чи на якусь виставку. Невже це так і залишиться лише мрією?! Деякий час у нашому селищі все було спокійно. Я навчалася дистанційно, навіть зустрічалася з друзями до того моменту, поки не почула перший вибух. По тілу пробіг мороз, щось не давало поворухнутись і промовити ані слова. Я страшенно злякалась! У той день ми вперше з родиною спустились у підвал не за продуктами та консервацією, а шукали в ньому захисту, надію на життя. Навчатися стало дуже складно, часто не було світла та Інтернету. Але я розуміла, що нам не складніше, ніж воїнам на передовій. Тим більше, що там майже наші ровесники, які зовсім недавно покинули стіни нашої школи. Отож, треба долати ці труднощі та здобувати знання, бо без знань неможливо досягнути успіху. Це наш посильний вклад у перемогу, яка обов'язково буде. Та попри все це, відчуття тривоги весь час не давало мені спокою, заважало спати, їсти та навіть слухати новини. Тривога не покидала мене ні на мить, переслідувала, тримала в напрузі і не відпускала. Від неї не було порятунку, від неї не сховаєшся за розслаблюючою музикою чи покривалом. Але, дякуючи Богу, поряд зі мною були рідні, мама. Вони допомогли мені подолати стрес. Але почалися ще жахливіші випробування. Це той період, коли над нашим селищем почали літати російські військові винищувачі, які намагалися знищити його. Одного вечора ми почули гучний вибух. Потім ще один, і ще, і ще. Цьому ніби не було кінця, двері та вікна дрижали так, наче зараз просто вилетять, ноги підкошувались, з криками жаху ми сховались до підвалу. Всі ночі ми провели в підвалі, і навіть вранці нам було лячно з нього виходити. Це продовжувалось протягом трьох-чотирьох днів. Підвал став нам другим домом. Незатишний, вогкий, але надійний, він давав нам надію на порятунок. Поступово в ньому з'явилися матраци, стільці та декілька настільних ігор. Те, що здавалось диким, те, до чого неможливо звикнути, стало цілком звичним. Мені вже було не так лячно спати, та й взагалі, я ще раз переконалась у тому, що поруч із сім'єю ніяке лихо тебе не здолає. Мої рідні постійно мене підтримували, заспокоювали та вселяли віру в те, що наші славні воїни скоро переможуть і все буде добре. Мій старший брат працює пожежником. Це дуже небезпечна робота, особливо під час воєнних дій. Але його допомога зараз необхідна багатьом. Разом з іншими пожежниками він не раз їздив гасити пожежі, що з'являлися там, де падали снаряди та ракети. Ми дуже хвилюємося за нього, адже кожен виїзд на завдання може бути останнім. Проте брат сильний і хоробрий, впевнено наказував нам вірити в нашу перемогу та в те, що все буде добре. На родинному зібранні було вирішено, що заради безпеки жінки та діти повинні виїхати із селища. Збори були нелегкими, адже необхідно було покидати рідних, будинок, в якому прожили все життя, друзів, школу. А ще було розуміння того, що все може зникнути назавжди, без сліду, залишивши за собою лише спогади та сум розлуки. Мені було страшно, хотілось кричати та плакати від власної безпомічності. Але що я могла зробити? Адже я лише дитина?! Дорога зайняла два дні. Перші декілька тижнів я почувалася, як не в своїй тарілці. Та й досі, коли спогади за рідною домівкою накривають мене величезною хвилею, я починаю плакати. Я скучила, скучила за батьком, братами, за тими, хто залишився там. Так хочеться до рідного дому, хочеться обійняти всіх і не розлучатися з ними. Мабуть, наївне та егоїстичне бажання, але воно не покидає мене весь час. На даний момент я допомагаю волонтерам загону, який називається «Янголи миру та добра». Ми робимо все, що в наших силах: плетемо маскувальні сітки, готуємо їжу для військових. Я разом з іншими відчуваю себе потрібною, усвідомлюю, що мій внесок хоч і малий, але дуже необхідний для нашої перемоги. Ця війна принесла багато горя кожному з нас, а також жаху. І кожен бореться зі страхом. Якщо хтось говорить, що він не боїться, що йому не страшно, то це неправда! Кожен відчуває цю тривогу, кожному страшно. Але треба переборювати страх, заготовувати себе та робити щось корисне для Батьківщини, наших воїнів.

с. Донецьке

Вікторія Куценко, автоетнографічна розповідь.

Записано 2022 р.

РЕАЛІЇ ВІЙНИ Згадаймо холодний ранок лютого [...] Пригадую: крізь сон почула, як мама будила старшу сестру: «Прокидайся, мабуть, війна почалася»... Запалало небо від вибухів, постріли лунали голосніше. Згодом дізналася, що наші прикордонники цього ранку прийняли свій перший, а дехто й останній бій. Хто б подумав, що в теперішній час могло трапитися таке божевілля? Мабуть, у той момент у кожного відбулася дискусія із самим собою? Хіба не так? Яка війна? Кому вона потрібна? Але, на жаль, новини доводили протилежне. Перші вибухи в Києві, Харкові, Дніпрі... Окупація Київської, Чернігівської та Сумської областей відбулася за лічені години. І це був лише початок... Безумовно, початок чогось страшного та невідомого. Руйнування. Страх. Плач. Відчуття нестерпного болю, що гадюкою розповзається по всьому тілу й впирається гострими іклами в зранене серце. Місяць в окупації. Кожного дня нескінченні колони ворожої техніки з моторошною свастикою неслися, мов шершні, по нашій вулиці. А вночі, майже над самою хатою, починали літати бомбардувальники. Ми розуміли: їх ціль – Харків, Чугуїв, Ізюм... І цей жах відбувався щодня й щоночі. Чи відомо вам, як боляче розлучатися зі своїм будинком, кімнатою, улюбленими речами?.. Але ми все ж таки евакуювалися. Наш потяг потрапив під обстріл. Їхали у вагоні, де тільки жінки з дітьми різного віку. У потязі вимкнені всі комунікації, і він тихенько просувався далі. У цей час навіть діти не плакали. І в суцільній темряві було чути благальний шепіт. Це молилися наші матері. Було лячно. Не усвідомлювала, що це досі відбувається зі мною. Як таке могло трапитися у XXI столітті? Раніше про війну я читала в підручниках з історії, а вже сьогодні вона прийшла в мій дім. Були мрії, були плани. Очікувала весну... Життя в Україні процвітало, поки російському диктатору не заманулося відновити геноцид нашого народу. Знищити житлові будинки, лікарні, школи, церкви, історичні пам'ятки – усе, що траплялося на шляху. Хоча у своїх заявах запевняє, що обстрілюють тільки військову інфраструктуру. Яка цинічна брехня! Охтирка, Буча, Гостомель, Ірпінь – чудові міста, на жаль, зрівняні із землею. Без жаху, співчуття та болю не можна дивитися новини. На деокупованих територіях знайшли тіла закатованих та вбитих мирних людей. Це однозначно звірство! Відкіля така лють? [...] Здається, «спецоперація» пішла не за планом? Прагнули Київ захопити за три дні – не судилося. А натомість нашими героями-азовцями захоплюється весь світ. Тимчасово окупований Херсон та Запоріжжя чинять опір. І жоден, чуєте, жоден не зустрів окупанта з квітами, як про це мріяв кривавий диктатор. А все через те, що не на того напали. Хіба можна волелюбний народ поставити на коліна, зробити рабами? Народ, який голими руками йде зупиняти танки. Українська нація буде боротися стільки, скільки необхідно для того, щоб зберегти Батьківщину, єдину та нероздільну, тому що має право на СВОЇ історичний шлях. [...] Я ж обрала свій шлях – наполегливе навчання, щоб у майбутньому гідно розбудовувати нашу країну та примножувати її здобутки. Ця жахлива війна багатьох із нас змінила, і ще багато що змінить у нашому житті. Яюсь мама побачила, як я підфарбовую вії. Вона мене не лаяла, ні. Тільки сказала, щоб не поспішала дорослішати й насолоджувалася дитинством. Війна все зробила по-своєму. Здається, я прожила таке довге-довге життя. І так раптово подорослішала. І вже ніколи не буде як раніше. Нічого не хочеться, окрім перемоги та миру. [...] Вірю: війна скоро закінчиться однозначною перемогою України! І я знову повернуся до рідного ліцею, зустрінуся

з друзями, однокласниками, учителями. Знову буду танцювати в зразковому аматорському хореографічному колективі «Слов'яночка». Моя найбільша мрія, яку хочу здійснити після перемоги, поїхати в Ялту. Ніколи там не була. Сподіваюся, що наступного року вона стане реальністю. Ми обов'язково відбудуємо нашу країну. Посадимо нові сади. А навесні посіємо пшеницю на тих полях, де йшли бої. І кращої, могутньої, вільної та сильної держави не буде в усьому світі. І жоден тиран навіть подумки буде боятися згадувати Україну. Адже плани одного кривавого диктатора перетворилися в ніщо. А в нас, українців, усе буде добре. Упевнена, що здійсняться пророчі слова Ліни Костенко: «І хто б там що кому не говорить, а згине зло і правда переможе».

с. Петрівське

*Олена Бринчак, автоетнографічна розповідь.
Записано 2022 р. в с. Петрівське (Балаклійської міської громади)
Ізюмського р-ну Харківської обл.*

РЕАЛІЇ ВІЙНИ Що я знаю про війну взагалі? Війна для мене, моїх братів, сестри, навіть батьків завжди асоціювалась із захоплюючими кінострічками, літературними творами, спогадами старих людей. Я усвідомлювала, що війна – це кривда, біль, загибель людей, руйнування будинків, та мені ніколи навіть не спадало на думку, що стану свідком справжньої війни. 24 лютого [2022 р.] я ще ніжилась у ліжку, додивляючись останній сон, коли над моїм селом пролетіли в бік Харкова смертоносні ракети. Повідомлення про війну я зустріла розгублено, потім з'явився переляк. Боже, ще тільки вчора готувалась до контрольної з української мови, переживала через нерозв'язане рівняння з математики, навіть думала не йти до школи, щоб віддалити від себе ті страхітливі речі. Сьогодні я гірко всміхаюсь: хай було б десять контрольних того дня, хай би вчителька розчаровано зітхнула, побачивши моє недовиконане завдання, але щоб не було цього зловісного ранку! Що робити? Як жити? Мій татко – місцевий священник. З дитинства ми вчилися звертатися з молитвою до Господа, дякуючи Всевишньому за хліб, за життя, за немарно прожитий день. Того дня разом з рідними в напрузі й тремтінні я зверталась до Бога, прохаючи дати сили пережити лихоліття, витерпіти моральні й фізичні випробування. Своєрідною хронікою війни наповнювалась моя свідомість. Я отримувала гіркий життєвий досвід людської жорстокості. Щодня, доки був зв'язок, ми слідували за неутішними новинами. Щоночі вдивлялися в заграви над Балаклеєю. Школа не працювала. Вдень сторожко снували вулицями заклопотані люди, скуповуючи все, що було в магазинах. Швидко зникли всі ліки, миючі засоби, поліетиленова плівка, потім хліб, цукерки. Розібрали навіть залежані ковбаси й поржавілі банки з консервами. Тато казав, що люди бояться голоду, про який чули від літніх людей. Діти перестали гратися. На їхніх маленьких личках також застиг вираз тривоги й очікування невідомого. Надвечір 5 березня знелюднілими вулицями села неслися ворожі танки та бронетранспортери. Люди ховалися в будинках. Багато односельців виїхали до сусідньої Протопопівки в надії пересидіти лихо. Вороги, мабуть, мали на меті проскочити через канал мостом, що в Грушувасі, щоб штурмувати Барвінкове чи Ізюм. Але міст наші військові підірвали. Переправа не вдалася. Загарбники залишилися в нашому селі. Того ж вечора вони обходили будинки, шукаючи «бандерівців», за їхніми словами. Хтось із односельців вказав на нашу родину, оскільки тато й мама народилися в Західній Україні. Пам'ятаю той

вечір і ті «відвідини». Мама змінилась на обличчі. У тата тремтіли руки. Слава Богу, обійшлося. Родину священника вони не зачепили... Жахливі ночі сповнювались вибухами. Дрижали хати. Перелякані коти й собаки не відходили від людей. Уже того страшного тижня почалися перші руйнування і з'явилися перші жертви: будинки, біля яких стріляли, втратили вікна, загорівся офіс аграрного підприємства, було вбито осколками дядька, котрий вибіг прикрити віконниці... 11 березня вороги покинули наше село, залишивши після себе заміновані масиви посадок, гори сміття, вирви від вибухів та окопів, а ще кілька трупів: убили дільничного інспектора, молодого хлопця. Так ми стикнулися з реальністю війни. А вже з квітня почалися щоденні обстріли, що перетворили ще недавно квітуче село Петрівське в зруйноване згарище. Особливо боляче було дивитися, як горіла рідна школа, що як матінка, зустрічала щоранку своїх вихованців і вела їх дорогою знань. Люди у відчаї покидали рідне село, шукаючи притулку по інших селах. Моя вчителька української мови склала вірш про той важкий для усіх нас час:

*Ми про війну читали книги,
Дивились з трепетом кіно.
Тепер війна, реальна, хижка,
Прийшла і знищила село.
Горіла школа – серце наше –
Кипіли сльози на очах.
Тепер залишиться руїна
Найгіршим спогадом у снах.
Знайомо каже: «З ким воюють?
Корови й баби у прицілі!»
Заради кого і для чого?
Якої гаспидської цілі?
А мама ледве тягне ноги,
Перебира дорогу в сад.
Її уже і не лякає,
Як гримне поряд десь снаряд.
А мама в ту війну зростала -
Тепер же хоче помирать,
Бо світ великий, а притулку
Де в світі матінці шукать?*

*За що? Чому? І відчай вкрай!
Життя, як дзеркало, розбилось –
На всіх дітей і матерів
Застільки лиха вже звалилось.
Хто Сатана, той Демон Страху,
Що мирне небо розіп'яв,
Напередодні свята Жінки
Усмішку мамину украв?
Хай буде проклятий сіяч,
Що землю мінами засіяв,
І не серпанком пелюсток –
Сади димами враз завіяв.
В полях бур'ян, воронки в житті...
Прости нас, Господи, прости,
Що ми не вміємо, Всевишній,
Як ти, свого хреста нести...
Мабуть, у чомусь винуваті –
І це спокута із спокут.
Душа в тривозі і напрузі,
Неначе загнана у кут...*

Сьогодні, коли село наше звільнено, коли люди стали повертатися до зруйнованих домівок, я питаю себе: хто вони, оті, що вирішили позбавити нас права на існування? Хто вони, оті, що прийшли нав'язувати нам свій світогляд і спосіб життя? Їх назвали на нашій землі «орками», «рашистами»... Слово «рашист» римується зі словом «фашист». Та й суть цих слів, по-моєму, однакова. Фашисти у Другу світову війну прийшли на нашу землю насаджувати свій «ordnung», і ці принесли свій «руській мір». І перші, і другі «подарували» Україні сльози, смерть – одним словом, біду. Гітлер мріяв швидко окупувати наші землі. Путін також плекав надію парадним маршем проскочити наші міста й села. Підкорити, збезчестити, знищити, зруйнувати, забрати в дітей усмішку й дитинство – така мета рашофашизму.

Лозівський район с-ще Лиманівка

*Таміла Курєдова, автоетнографічна розповідь.
Записано 2022 р. у с-щі Лиманівка (Лозівської міської громади)
Лозівського р-ну Харківської обл.*

УСНОІСТОРИЧНІ ОПОВІДІ Сірий, похмурий осінній ранок. Незважаючи на мряку, пронизливий холодний вітер, на кладовищі велелюдно. Жінки в чорних хустках, військові зі зброєю, діти із серйозними обличчями. Сьогодні всі зібралися тут, щоб попрощатися з мужнім воїном, захисником України. Згорьована мати, як горлиця, побивається біля свого синочка, безутішна вдова, у якої вже просто не залишилося сліз, міцно стискає руку своєї доні, а та не зводить очей з домовини, де лежить її тато, таточко, татусь... «Будь проклята війна!» – зривається розпачливий материнський крик. «Будь проклята війна!» – шепочуть і мої вуста, а в пам'яті зринає нещодавно побачений сюжет у фейсбуці... Невеличке російське містечко. Переповнений автобус. Час пік. Раптом жінка, прочитавши повідомлення в телефоні, скрикує на весь салон: «Будь проклята, Україна! Будь проклята! Серёженьку, сына убили». Яка безмежна прірва між світами! Яка різниця в людських світоглядах, які несхожі наші матері... Невже Україна винна в тому, що йде війна? Невже ми, українці, прагнули того, щоб нашу землю плюндрували чужинці, зайди в брудних чоботях? Невже ми хотіли, щоб нас грабували, катували, цькували, гвалтували, вбивали? Невже того бажали ми, щоб наші рідні домівки, наші села й наші містечка були стерті з лиця землі градами, смерчами, крилатими ракетами? Чи могли ми уявити, що в ХХІ столітті на могилу до мами діти будуть приносити консерви, а найстрашнішими словами в цілому світі стануть «Буча», «Гостомель», «Ірпінь», «Ізюм»... Шукаючи захисту та порятунку, тисячі українців стали вимушеними переселенцями та емігрантами. Чи хотіли вони цього? Напевно, ні, так само як і я, коли разом з мамою в перші дні війни змушена була поїхати з рідної домівки. Пам'ятаю, як у переповному та гамірному вагоні з жінками, малечою, старенькими, котиками й собачками раптом стало тихо. Над нами пролітав журавлиний ключ. Уявляєте, птахи поверталися додому, в Україну, туди, де свистіли кулі, де палала земля від вибухів, туди, де була їхня домівка... Кожен тоді, проводжаючи поглядом птахів, думав свою гірку думу, а ми з мамою вирішили будь-що повернутися назад. І ми повернулися, бо остаточно тоді обрали Свій шлях. Ми, українці, з діда-прадіда в роду хлібороби і гречкосії, прагнули жити в мирі та злагоді в рідній країні. А зараз зі зброєю в руках змушені обороняти рідну Україну від зазіхань підступного сусіда. Нас хотіли підкорити за три дні, нас хотіли настрахати силою та потужністю другої армії світу, нас постійно залякують ядерною зброєю, у нас хочуть відібрати світло й тепло, намагаються посіяти сум'яття і тривогу серед населення. Але не вийшло, не вдалося і ніколи того не буде. Ми нескорені, непереможні, нездоланні, адже кожен вже давно веде Свою війну за Свій шлях до повної ПЕРЕМОГИ. Наші славні воїни ЗСУ, наші «котики» з кожним днем відточують свою майстерність, ними зараз захоплюється весь світ, а ми їм безмежно віримо. Тисячі добровольців у лавах Територіальної оборони допомагають зберігати спокій, вони завжди на сторожі. Ці мужні захисники й захисниці обрали Свій шлях до перемоги, і ми їм вдячні. У всьому світі зараз діють тисячі волонтерських організацій, які роблять усе можливе й неможливе для допомоги армії, переселенцям, хворим та всім, хто опинився у складних життєвих ситуаціях. Сотні кілометрів сплечених маскувальних сіток, сотні кілограмів продуктів

харчування, сотні сімей, які отримали прихисток – ось невеличка лепта моєї Лозівщини для загальної перемоги. Це Наш шлях! А скільки листів, листівок, малюнків, оберегів було надіслано захисникам від юних патріотів, наших учнів. Згадую цікаву зустріч на одному з блокпостів. Один здоровань із сивиною на скронях весело підсміювався над безвусим молодим солдатиком, зовсім юним. «То Ваш син? – поцікавився тато. – Ви дуже схожі». Той постояв, подумав. А потім протягнув нам складений учетверо лист, дещо потертий від довгого носіння в кишені. «Шановні воїни-захисники! Пишуть до вас учні маленької сільської школи. Ми дуже пишаємось вами. За мужність і вірність рідному народу, прийміть від нас подарунки, зроблені з любов'ю. Хай теплі шкарпетки зігрівають вас у негоду, солодке варення й горішки нагадують про рідну оселю, а маленькі мотанки-ляльки врятовують від кулі ворожої та пекельної зливи градів. P.S.: Скажіть мені, будь ласка, товариші бійці, чи можна мені потрапити до вас на передову? Ви не дивіться на те, що навчаюся в 5 класі, я стану на рівні з вами землею свою захищати, а ви мене сином полка будете називати...» «Цей лист ношу з собою ще з 2014 року, – продовжував розмову здоровань. – Він та ота лялька мені дійсно життя врятували... Але це вже інша історія. Тож я і вирішив відшукати цього хлопця, п'ятикласника. А він, бач, сам знайшовся, добровольцем пішов. Гарна у нас молодь, гарна...» Сірий, похмурий осінній ранок. Незважаючи на мряку, пронизливий холодний вітер, на кладовищі велелюдно. Сьогодні всі зібралися тут, щоб попрощатися з мужнім воїном, захисником. Від прощального салюту здригнулася дівчинка, що тримала маму за руку. Я ближче підійшла до неї, щоб утішити. «Ми переможемо, Дашо, чуєш, переможемо! Більше ніхто не помре!» Гей, ви там, у далекій росії, чуєте, ми переможемо, бо як тисячі струмочків зливаються в одну могутню ріку, так і дороги всіх українців зіллються в один гостинець, в один широкий шлях, Шлях, що веде до ПЕРЕМОГИ! Ми все відбудуємо, ми зробимо Україну ще кращою, ще багатшою, бо навчилися воювати, а працювати і любити рідну землю ми вміли давно!!!!

Харківський район м. Дергачі

*Кирило Ворона, автоетнографічна розповідь.
Записано 2022 р.*

РЕАЛІЇ ВІЙНИ Березень 2021 року... Так, саме тоді для мене це почалося. Одного вечора мій друг поділився новиною: росіяни стягують багато військової техніки в Крим. І я зрозумів, що цього разу повномасштабна війна неминуча. Перша думка, яка прийшла в голову, – потрібно готуватися до партизанської війни, бо моє містечко розташоване за 27 кілометрів від кордону з рф. Оскільки я думав, що росіяни кинуть усі сили на Україну, то наші сили встигнуть організувати оборону по Дніпру, але тоді моє містечко буде в окупації. А значить, треба бути готовим до всього. Уже наступного дня почав загартовувати себе, виконуючи важкі фізичні вправи. Крім цього, вивчав досконало своє місто: де, які дороги, ярки, ліси; як можна скоротити шлях, щоб у разі партизанських набігів на окупантів швидко маневрувати. Але з кожним днем мені ставало гірше психологічно, бо усвідомлював, що на долю держави знову випадають непрості випробування, моє життя кардинально зміниться. Але розуміння того, що війна за волю своєї землі – священна, допомагало не впасти духом. Така наша доля, доля українців – споконвіку виборювати своє право на свободу. І постало питання: а що можу я? Історією і політикою почав захоплюватися ще в молодшій школі. Намагався не просто пізнавати історію, а й аналізувати події, зіставляти їх, робити висновки. Тому й вирішив

підготувати своїх однокласників, друзів до того, що війна буде... Ми обговорювали на уроках історії, літератури та перервах минулі війни з росією. Переконавав, що вони не закінчатся, поки українці намагатимуться існувати з росіянами як раби, не закінчатся, поки українці не відмовляться від всього російського і не стануть по-справжньому вільними – і фізично, і політично, і морально. Я думаю, що війни між Україною і росією будуть йти, аж поки не зникне одна з держав. Саме тому мріяв і мрію, щоб росія зникла як держава. Вірю, помстимося за всі злочини росіян. Настала зима, новин про можливу війну дедалі більше. Але не всі вірять. А я впевнений, що росіяни нападуть уже зовсім скоро. І до мене прийшло абсолютне відторгнення всього російського: почав спілкуватися виключно українською як у побуті, так і в Інтернеті, видалив російську навіть з телефону. Грудень 2021 року. Батьки теж стривожені, вони переймаються за мене, бо розуміють ситуацію, яка склалася; пояснюють, як поводитися, якщо росіяни ввійдуть у наше місто. Просять вести себе спокійно, не провокувати. Але в моїх планах було боротися, воювати з ворогом, вести партизанську війну. Думав: при зустрічі з патрульними дочекатися, поки один з них відокремитися з якихось причин, тоді я, вибравши момент, прирізав би загарбника і втік. Так, був абсолютно серйозно налаштований, бо моя земля і мій дім дуже мені важливі. Не хочу жити рабом, тому готовий на все заради свободи і незалежності України. Лютий 2022 року. Війна вже дихає в обличчя. Президент РФ оголошує про визнання незалежності «ЛДНР». Згадалася Грузія 2008 року, коли росія визнала незалежність Абхазії та Південної Осетії, які за міжнародним законом належать Грузії. Потім росія напала на неї і після декількох днів війни окупувала частину її територій та ввела в уряд проросійських політиків. 23 лютого – звичайний шкільний день. Уроки, перерви, домашні завдання. А в повітрі тривога «Нападуть?», «Коли?». Дехто все ще не вірив...

Широкомасштабне вторгнення росіян. 24 лютого... Прийшла вона... страшна, безжалісна, жорстока, кровопролитна війна. 05:03 прокинувся від вибухів і відразу до телефону, все, що я встиг прочитати: «У Києві вибухи», «В Одесі вибухи!», «Почалося». Батьки, звичайно, уже не спали. Вибухи чути поблизу. Сховалися посередині будинку, а коли вщухло все, одягнувши теплі речі, спустилися в підвал. Просиділи кілька годин. Коли обстріли припинилися, батьки попросили заховати прапор України, який висів над моїм ліжком. Вони боялися, що росіяни, побачивши його, розстріляють нас. Тоді я відчув найсильніший біль у своєму серці. Минув день, другий, третій... Обстріли... Підвал... Немає світла, газу, зв'язку... Дякуємо воїнам ЗСУ та Теробороні! Ворогу так і не вдалося захопити місто. І я зрозумів: якщо місто не взяли за 24 години, то навряд чи зможуть взагалі його захопити. Росіяни зробили величезну помилку та наступили на ті самі граблі, що й в Ічкерії, вони недооцінили противника. Українці не зустріли їх з хлібом та сіллю, а дали гідну відсіч уже в перші дні війни. Проте, на жаль, прикордонні села нашої громади опинилися в окупації... Так і стоять мої Дергачі щитом, понівечені, повні болю і страху... Минув тиждень, минув страх. І з'явилося бажання допомагати воїнам ЗСУ. Але батьки, на жаль, нікуди не хотіли мене відпускати. А обстріли продовжувалися, були моменти, що й голови не підведеш. У батьків з'явилася думка виїхати... Але виїзд відкладали з дня на день... Хоча вже розбиті сусідські будинки, магазин, дорога... Сильний гул змусив усіх лягти на підлогу, а через секунду потужний вибух струсонув стіни, посипалось скло... Перелякана мама, яка була на вулиці і бачила цей жах за 400 метрів від нас.

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ Наступного дня ми виїхали, ні, точніше втекли... Просувалися вглиб України, а перед очима зруйноване рідне місто, район. Попереду нові міста, селища, села. А душа рвалася назад, на Харківщину, у рідні Дергачі, та страх гнав все далі... У дорозі були 5 діб, спинялися під час тривоги, комендантської години. Нам допомагали і співчували, тому був упевнений, поки разом, нас не перемогти. Більше пів року точиться війна, скільки горя, скільки сліз вона принесла. І хтось

посміє ще сказати, що це «брати». Я ніколи не пробачу росіянам цієї війни. Так, відігнали ворогів до кордону, звільнили міста та села і моєї громади. Але Харків обстрілюють щодня, щодня звучить противний сигнал тривоги в містах і селах моєї України. І я як син української нації готовий приєднатися до захисту своєї землі та її свободи. Я ніколи не буду таким, як був до війни. Ми не будемо колишніми. Усіх перекроїла ця війна. Але кожен з нас вірить у перемогу, вірить у наші Збройні сили, вірить у наших воїнів. А віра та надія – важливі речі. Сподіваюсь, що ця війна закінчиться скоро, а разом з тим зникне російська державність. Вірю, скоро настане той довгоочікуваний день у календарі України – світлий, наш власний День Перемоги! Слава Україні! Героям слава!

с-ще Нова Водолага

*Кіра Шубан, автоетнографічна розповідь.
Записано 2022 р.*

РЕАЛІЇ ВІЙНИ «Мамо, матусенько, прошу тебе, благаю розплющ очі...», «Мені страшно, мамо, ці дяді нічого нам не зроблять?», «Іграшка, моя іграшка, де вона?», «Я не хочу їхати з України, я хочу залишитися вдома, тату...» – дудалі частіше чути ці слова від маленьких українців. [...] Ми не могли навіть подумати, що в сучасному світі зможе розпочатися геноцид українського народу. Що вороги нещадно знищуватимуть маленьких зірочок України-матінки; цвіт нації, що сяє яскравіше, ніж зіроньки на небі. Війна змінила життя українців, зокрема, наших маленьких діток – чистих янголів. Адже справжнє щасливе дитинство з купою пригод, розбитих колін, секретиків від батьків стало лише мрією, бо в такі складні часи наші маленькі українці зацікавлені в збереженні свого життя. Які ж думки та мрії в сучасній молоді? Дітлахи не можуть спокійно виходити на прогулянку, гратися з друзями на дитячому майданчику, ходити до садочку, школи, відкривати для себе щось нове. Вони вимушені перебувати в холодних підвалах, бомбосховищах або ж покинути свою рідну домівку, своє рідне місто, державу, щоб уберегтися від пострілів та ракетних ударів. Нашим квіткам життя дуже складно під час війни, бо вони дуже рано стали дорослими. «Мамо, допоможімо цій тваринці, вона ж теж хоче жити», «Нам потрібно врятувати наших сусідів, допоможімо їм», «Мені страшно, мамо, але ти не бійся, з нами моя улюблена іграшка, вона врятує нас, і наші захисники нас визволять. Я вірю в них» – дедалі частіше здається, що діти подорослішали дуже швидко, адже в них просто вкрали дитинство. Замість щасливих дитячих років малюки переживають найскладніші випробовування, але навіть зараз не бояться нічого, сміливо дивляться ворогу в очі, тому що вони справжні українці – незламні, нескорені, непереможні. Я вважаю, що наші маленькі крихітки – наші герої. Вони намагаються робити все можливе, аби настав мир на всій землі. Найкраще у дітлахів виходить передати свої почуття під час війни, намалювавши малюнки, що завжди неперевершені в них. Саме так молоде покоління підтримує наших воїнів, гартує міць захисників та захисниць, аби на передовій була частинка сімейного затишку. Наші горобчики, незважаючи на юний вік, гори звертають заради наших захисників, як і вони для них. Пишаюся тим, що і я разом з джурами куреня імені Івана Сірка Нововодолазького ліцею № 3 Нововодолазької селищної ради Харківської області, моїми друзями, також можемо наближати нашу спільну перемогу, адже з початку війни допомагаємо нашим захисникам на фронті: плетемо маскувальні сітки, аби вороже око не побачило їх; печемо смаколики, щоб хлопці й дівчата мали ще більше сил, аби дати перцю окупантам; плетемо янголят – сильний оберіг для наших котиків; малюємо малюнки; пишемо листи підтримки; плетемо патріотич-

ні браслети; виготовляємо окопні свічки. Скажете, що небагато? Може, й так, але скільки тепла й любові в наших діях, що вистачить для всіх захисників і захисниць, аби ще швидше наблизити нашу перемогу. Ми всього-на-всього діти, але розуміємо, як важко воювати, відстоювати цілісність країни. Я вважаю, що сучасна війна – це жахливе сьогодення. Тому що через постріли, ракетні удари страждає здоров'я дітлахів. Уже більше тисячі молодого покоління постраждало від ворогів, які навіть не замислюються над тим, що бачать перед собою цвіт нації, котрий зовсім скоро помститься всім за страшні роки їхнього життя.

с. Рогань

Іван Суховілов, автоетнографічна розповідь.

Записано 2022 р. у с. Рогань Харківського р-ну Харківської обл.

СОЦІОНОРМАТИВНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ВОЄННОГО ПОВСЯКДЕННЯ

Волонтерство. День народження... Я вже нібито й не маленький (як-не-як, п'ятнадцять років), а й досі хочеться свята в цей день: прикрашеної повітряними кульками кімнати, смачнющого торта зі свічками і, звичайно ж, щирих привітань та подарунків від рідних, друзів. Та перед очима стоїть до болю сумна картина. Березень 2022 року. Харківське метро. На всю платформу чути дитячий плач. Підходимо ближче. Молода мама ніяк не може заспокоїти малюка. Дитині важко пояснити, що в Україні війна, що гинуть люди, що не можна повертатися додому, бо там небезпечно. Тому сьогодні малий не отримає ні торта, ні кульок, ні подарунка на свій день народження. Люди довкола стоять із похнюпленими головами, в очах – біль, сум, розпач. У нас із собою було лише печиво, цукерки й молоко, із яких нашвидкуруч і «сконструювали» торт. У когось із мешканців підземки знайшлися свічки. Усією платформою привітали малюка. Скільки було радощів! Як мало треба дитині для щастя! Щастя, якого прокляті рашисти позбавляють мільйони українських дітей. Кожного дня в новинах читаю про те, долю скількох неповнолітніх громадян України зруйнувала війна – забрала життя, скалічила фізично, психологічно. І думаю про те, як змінила вона нашу свідомість. Подорослішали мої ровесники, змінили життєві пріоритети. Я гордий з того, що в страшні для моїх співвітчизників часи став волонтером, аби хоч чимось допомогти людям, що опинилися у важкій ситуації. Війна сформувала в мене думку про те, що навіть під час таких страшних подій, у вирі війни треба залишатися людиною, ставитися гуманно до інших. Про це мені весь час кажуть і батьки, і родичі. Не всі люди можуть героїчно триматися під час ворожих обстрілів, мужньо протистояти ворогові. Хтось впадає у відчай, не може спокійно мислити, не те що діяти за таких обставин. Багатьом потрібна допомога. Коли рано-вранці 24 лютого [2022 р.] в нашому містечку стало чути вибухи й видно пожежу на Чугуївському аеродромі, жителі не могли повірити, що почалася війна, що путін таки виконав свої погрози. Багато хто й досі не оговтався від такого віроломства. Особливо важко було в перші дні російської агресії. Першим у нашій родині на всі ці події відреагував батько. Він не міг просто спокійно й бездіяльно спостерігати за панікою сусідів, знайомих. Від перших днів війни ми допомагали людям евакуюватися – вивозили до санаторію під Дніпро, звідки вони вже їхали далі. Не буду щирим, коли скажу, що не боявся стрільби, вибухів, під якими їздив разом з дорослими. Звичайно ж, було страшно. Але поруч – найрідніші люди, від яких я не збирався нікуди їхати. Коли місцеві магазини зачинилися, а до Харкова під обстрілами було не дістатися, наша сім'я й тут допомагала односельцям. У нашому ресторані ми готували обіди й годували харків'ян. А ще возили страви до метро й до кількох бомбосховищ. Одного такого дня ми й познайомилися з малим

Богданом. Увечері всі падали з ніг через втому. Добре, що батьки з дитинства привчали нас із братом до різної роботи. У ці перші місяці, коли ще не почався наступ ЗСУ за звільнення Харківщини, доводилося працювати в справжньому пеклі: під обстрілами «градів», танків, під брязкання скла, гуркіт розбитої цегли, сигнали повітряної тривоги... Коли були деокуповані навколишні села, а наше містечко потроху почало оживати й люди не потребували вже великої допомоги, ми не припинили своєї роботи. Зараз більше уваги приділяємо воїнам. Батько віддав на потреби армії один автомобіль і свій човен, купуємо й доправляємо на передову продукти, теплі речі. Ми зі старшим братом Сашком ні в чому не відстаємо від дорослих. Волонтерство стало сенсом нашого життя. Хіба можемо ми стояти осторонь? Ми створили на нашому обійсті волонтерський центр. Однієї ночі він став мішенню рашистської ракети. Та вона не влучила в будинок, а впала за двадцять метрів, викликавши велику пожежу й закинувши паркан на сусідський дім. Проте наступного дня разом із сусідами ми ліквідували наслідки обстрілу. І це тільки згуртувало людей. Тепер уже сусіди допомагали нам фасувати продукти, розвозити по різних точках тощо. Тільки в єдності всіх українців наша сила. Нещодавно ми змогли потрапити до села Середній Бурлук. Воно ще не повністю було звільнене. У деяких хатах ховалися орки, часто лунали автоматні черги. Але найстрашніше було, коли просто над головами в нас пролетів літак і випустив дві ракети. Село Середній Бурлук – це батьківщина моєї бабусі, тут народився й зростав мій батько. Воно маленьке, трохи більше двохсот мешканців, але ці люди в холоді й голоді пережили окупацію й потребували підтримки, допомоги. Коли ми привезли продукти, вони плакали, обіймали й цілували нас. Боляче було дивитися на їхні зорані зморшками обличчя, по яких текли сльози горя і радості. Не можна допустити, щоб таке ще повторилося на нашій рідній землі. До війни (як дико звучить у двадцять першому столітті!) ми часто, особливо на уроках, класних годинах, говорили про діяльність волонтерів. Тоді навіть і уявити не міг, що пройде певний час і я стану одним з них. Скажу чесно: приємно, коли тебе з нетерпінням чекають, радіють, дякують за допомогу. Але ще важливіше усвідомлювати, що ти долучився до всенародної справи, до перемоги нашого народу над ворогом, відчувати свою потрібність, значущість. Упродовж нашої роботи я побачив, як багато людей стали волонтерами саме під час війни. А ще кожного дня дізнаюся про нехай і маленьку допомогу нашій армії від багатьох українців. Раніше ніколи не замислювався над тим, що мої співвітчизники можуть бути такими згуртованими, захищаючи СВОЮ землю, СВОЮ незалежність, СВОЙ вибір. Нині особливо часто спадає на думку повість Івана Франка «Захар Беркут». Тухольська громада здолала монголо-татарську навалу завдяки своїй згуртованості, єдності. І ми, українці, так само здобудемо перемогу над ворогом, одноставно виступаючи на захист рідної землі. Все буде Україна! Перемога буде за нами!

Чугуївський район м. Чугуїв

Ксенія Мірошниченко, автоетнографічна розповідь.

Записано 2022 р.

До повномасштабного вторгнення росіяни проживала в м. Чугуєві Харківської обл.

РЕАЛІЇ ВІЙНИ АТО. У сім років моє життя круто змінилося, бо наша маленька родина змушена була переїхати з рідного Луганська до Харкова. Сльози, розпач, страх. Я не хотіла

переїжджати, бо тут коріння нашої родини, тут знайома кожна стежинка, кожен кущик, а ще ж друзі. Ні, не хочу, не хочу... Війна. Міцні обійми тата. Розпач і тривога в його очах. Речі зібрано. Розпочинається новий етап мого життя. Яким він буде? Харків. Потяг зупинився й загудів. Велична споруда Харківського залізничного вокзалу. Літній теплий вітер куйовдить моє волосся. Поруч тато. Я міцно тримаю його за руку. Нове місто, нове життя. Що чекає на мене? Дві тисячі чотирнадцятий рік. Звикаю до нового дому, оточення, школи. Мені довелося подорослішати, навчитися готувати, прибирати, звикати до нового дому та школи. Дві тисячі п'ятнадцятий рік. Батько військовий. АТО. Місто Щастя. Така красива назва. Така страшна і кривава. Залишилася зі знайомими. Щовечора тремтячими руками тримаю телефон. Чекаю. Дзвінок і рідний, трохи хрипливатий голос найріднішої людини у світі промовляє такі прості і такі необхідні для мене слова: «Привіт, доню. Все добре. Давай швиденько, зв'язок пропадає. У тебе все гаразд?» – «Я люблю тебе, тато! Я чекаю на тебе! Повертайся!». Дві тисячі сімнадцятий рік. Ура! Тато вдома! Серце від щастя, наче та пташка, тріпоче в грудях і ридає, бо там, на Сході, залишилася бабуса. Зима. Вечір. Телефонний дзвінок. Я беру слухавку: «Привіт, бабусю! Ти плачеш? Що трапилося?» – «Ні, не плачу. Як ви?» А потім бабуса розкаже про те, як до неї підійшов військовий, приставив пістолета до голови і сказав: «Ні одна українська душа скоро сдесь не будет жить. Убийом всех». А потім штовхнув стареньку, сплюнув і пішов. Я ненавиджу того покидька з гнилою душею і пустим серцем, який наставив зброю на беззахисну старшу людину. Тепер для мене слово «росія» є синонімом до слова «бруд».

Широкомасштабне вторгнення росіян. Двадцять четверте лютого дві тисячі двадцять другого року. Чугуїв. Я прокинулася, бо почула, що хтось плаче на кухні. Ще в напів сні йду туди. На стільці, тримаючи на руках мого молодшого братика Кирила, сидить Вероніка, татова дружина. Вибух. Ще один. Уже три. Військові навчання? Війна! Російська армія ввійшла на територію України. За вікном чорний дим, що закриває небо. Розбомбили аеродром, горять житлові будинки. А біля під'їзду лежить тіло Антона. Ще вчора ми зустрічалися в школі на перерві. Він завжди усміхався, а тепер лежить мертвий. Чому? За що? Хлопцеві ж тільки чотирнадцять... Будьте прокляті, нелюди, які у двадцять першому столітті вбивають дітей, калічать долі, руйнують життя! Уже пів року ми живемо в Польщі, але душа рветься в Україну. Я дуже сумую за Батьківщиною, Чугуєвом, своїми рідними та друзями. Сподіваюся, що скоро це жахіття скінчиться, і я повернуся до своєї рідної, незалежної та найкращої у світі України! Слава Україні! Героям Слава!

Підготували до опублікування Валентина Сушко та Олена Таран

Отримано / Received 14.01.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 11.02.2025